

Nagelaten
fragmenten

DEEL 4
van juli 1882
tot winter 1883-84

Teksteditie en annotatie door
Giorgio Colli en Mazzino Montinari

Vertaald door Michel van Nieuwstadt

Boom

Friedrich
NIETZSCHE

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Fonds voor de Letteren.

Oorspronkelijk: Band 10 van Nietzsches *Sämtliche Werke*.
Kritische Studienausgabe in 15 Bänden. München/Berlijn/New York
(Deutschen Taschenbuch Verlag / Walter de Gruyter) 1980; 1988².
Deze tekst is identiek met deel VII/1 van de *Kritische Gesamtausgabe der Werke*.
Berlijn (Walter de Gruyter) 1977.

© 1988 by Walter de Gruyter GmbH & Co. kg, Berlin/New York.

All rights reserved

© Nederlandse vertaling: Michel van Nieuwstadt | Boom 2006
Tweede oplage 2024

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Omslagontwerp: Michaël Snitker
Verzorging binnenwerk: Leo de Bruin †

ISBN 978 90 2446 254 4 | NUR 730

www.boom.nl

Inhoud

Opmerking vooraf *Mazzino Montinari* 7

- 1 [1-111] = N v 9a, N I 1a, Tautenburgse aantekeningen
voor Lou von Salomé: juli-augustus 1882 – 13
- 2 [1-50] = N v 9b: zomer-herfst 1882 – 39
- 3 [1-4] = Z I 1: zomer-herfst 1882 – 45
- 4 [1-280] = N v II 3; N v: november 1882 - februari 1883 – 92
- 5 [1-35] = Z I 2a, Mp xv 3a: november 1882 - februari 1883 – 150
- 6 [1-4] = M III 3b: winter 1882-1883 – 185
- 7 [1-274] = M III 4b: voorjaar-zomer 1883 – 189
- 8 [1-270] = Mp xvII 1a: zomer 1883 – 255
- 9 [1-59] = N VI 2: mei-juni 1883 – 271
- 10 [1-47] = N VI 3: juni-juli 1883 – 287
- 11 [1-218] = N VI 4: juni-juli 1883 – 297
- 12 [1-49] = Z I 3: zomer 1883 – 300
- 13 [1-36] = Z I 4: zomer 1883 – 325
- 14 [1-5] = M III 2b: zomer 1883 – 375
- 15 [1-60] = M VI 5: zomer-herfst 1883 – 378
- 16 [1-90] = Z II 1a: herfst 1883 – 390
- 17 [1-89] = N VI 6: herfst 1883 – 420
- 18 [1-62] = N VI 7: herfst 1883 – 446
- 19 [1-16] = N VI 8: herfst 1883 – 458

20 [1-16] = Z II 2: herfst 1883 – 461

21 [1-6] = Mp xv 3b: herfst 1883 – 469

22 [1-8] = Z II 3a: eind 1883 – 474

23 [1-10] = Z II 4: eind 1883 – 501

24 [1-3] = Mp xvii 1b: winter 1883-1884 – 508

Noten – 527

Kroniek van Nietzsches leven: juni 1882 - december 1883 – 567

Mazzino Montinari – Opmerking vooraf

Het vierde en vijfde deel van Nietzsches nalatenschap bevatten zijn nagelaten fragmenten van juli 1882 tot de herfst van 1885; ze corresponderen met de zevende afdeling van de *Kritische Gesamtausgabe*. Deze fragmenten zijn in 36 handschriften bewaard gebleven, te weten 21 grotere cahiers, 12 aantekenboeken en 3 mappen met losse bladen.

Naast de algemene publicatieprincipes, die hierna worden uiteengezet, kan over dit vierde en vijfde deel nog het volgende worden opgemerkt. De handschriften uit de periode juli 1882 tot herfst 1885 bevatten: voorwerk voor de vier delen van *Aldus sprak Zarathoestra*; plannen, schetsen en fragmenten voor uiteindelijk niet uitgevoerde gedeeltes van genoemd werk; omvangrijke verzamelingen spreuken, meestal samenhangend met het schrijven aan *Zarathoestra*; aantekeningen die – literair gesproken – in geen enkel verband met *Zarathoestra* staan; die laatste beslaan ongeveer de helft van het hele materiaal en een klein deel ervan werd later in *Jenseits von Gut und Böse* (zomer 1886) afgedrukt. Als nagelaten *Zarathoestra*-fragmenten worden hier alle aantekeningen gepubliceerd die aan de uiteindelijke voorlaatste versies en de voor de drukker in het net geschreven versies van elk deel van *Aldus sprak Zarathoestra* voorafgaan. Maar omdat Nietzsche telkens na het schrijven van een *Zarathoestra*-deel een tamelijk groot aantal van zijn eerdere, door hem onbenut gelaten aantekeningen nogmaals in een nieuw schrift overnam, vaak zonder er iets aan te veranderen, vielen herhalingen – zij het dan in heel verschillende contexten – niet te vermijden.

Dit deel 4 is de vertaling van deel 10 van de *Kritische Studienausgabe*, die overeenkomt met deel VI 1 | 1 (Berlijn/New York 1977) van de *Kritische Gesamtausgabe*; het bevat daarmee de fragmenten die stammen van juli 1882 tot winter 1883/1884. Nietzsches aantekeningen uit Tautenburg voor Lou von Salomé (juli-augustus 1882) worden met de vriendelijke toestemming van Dr. h.c. Ernst Pfeiffer (Göttingen) gepubliceerd.

Er is geen nawoord van Giorgio Colli bij dit deel voorhanden.

De *Nagelaten fragmenten* worden zonder enige systematische ordening gepubliceerd, precies zoals zij in hun handgeschreven versie ter beschikking staan. Bij de publicatie zijn strikt chronologische principes gehanteerd, waarbij van elke systematische ordening door de tekstbezorgers is afgezien. De handschriften worden dus in de volgorde gepubliceerd die overeenkomt met hun moment van ontstaan. Elke afzonderlijke bladzij van een handschrift wordt ofwel volgens de door Nietzsche zelf aangebrachte indeling van de bladzijden weergegeven, ofwel volgens die bladzij-volgorde waartoe men met zekerheid op grond van zijn gewoonte bij het opschrijven (bijv. zijn gewoonte om in zijn cahiers achteraan te beginnen en zo naar voren te werken) kan concluderen. Ontbreken deze aanknopingspunten, dan geldt de archivarische bladzij-nummering. Het principe dat elk handschrift apart wordt afgedrukt, wordt ingeperkt en vervangen door het criterium van de opeenvolging in tijd wanneer een handschrift lagen uit verschillende periodes bevat. In dat geval worden de verschillende lagen los van elkaar gepubliceerd. Niet opgenomen zijn briefontwerpen en plannen voor brieven, notities en opmerkingen van niet inhoudelijke en toevallige aard, bijvoorbeeld waar het de aanduiding van financiële kwesties betreft, berekeningen, notities over prijzen, reisdoelen, wandelbestemmingen, bezoeken en dergelijke. Van de voorstadia en het voorwerk van wat zich in de door Nietzsche zelf gepubliceerde werken bevindt of in uitgewerkte vorm in de nagelaten fragmenten zelf kan worden aangetroffen, werden die achterwege gelaten die zich van de latere versie slechts formeel onderscheiden; daar wordt dan echter in de noten aandacht aan geschonken. Spelling en interpunctie van de handschriften zijn principieel gehandhaafd; niet te vermijden ingrepen zijn in het apparaat van de *Kritische Gesamtausgabe* gedocumenteerd.

De doorlopende nummering van de manuscripten resp. van hun lagen stamt van de tekstbezorgers; die begint binnen elk chronologisch blok voor de desbetreffende groep van nagelaten fragmenten weer van voren af aan (in deel I, 2, 3, 4 en 6). Elk manuscript resp. elke laag van een manuscript is voorzien van een cijfer dat met de chronologische volgorde correspondeert; de fragmenten binnen een (laag van een) manuscript zijn eveneens doorlopend genummerd, zodat zich naast het cijfer ter aanduiding van het (de laag van een) manuscript, een cijfer tussen vierkante haken bevindt dat een verwijzing

vormt naar de vast te stellen opeenvolging van de fragmenten in het manuscript, resp. in de laag van een manuscript. Voorts zijn de volgende tekens en sigla gebruikt.

- < > toevoeging van de tekstbezorgers
- [] door de tekstbezorgers toegevoegde titels
- [-] een woord onleesbaar
- [- -] twee woorden onleesbaar
- [- - -] drie of meer woorden onleesbaar
- - - onvolledige zin
- [+] hiaat in het manuscript.
- gecursiveerd* in manuscript onderstreepte tekst
- KLEINKAPITAAL in manuscript twee- of meermalen onderstreepte tekst
- ◆ verwijzing naar een noot achterin

- M Manuskripte, 1876-1882
- Mp Mappen loser Blätter, begin 1871 - begin 1889
- N Notizbücher, 1870-1888
- Z Hefte aus der Zarathustra-Zeit, 1882-1885

Nagelaten fragmenten
van juli 1882 tot winter 1883/1884

1-24

I
N v 9 a, N v I I a
Tautenburgse aantekeningen voor Lou von Salomé
juli-augustus 1882

1 [1] ‘*solitudo continuata dulcescit.*’ Madonna del Sasso. (Locarno) ◆

1 [2] *Weerlegging van de moraal?* –
De moraal is de aangelegenheid van wie zich van haar niet vrij
kunnen maken: ze behoort voor hen daarom juist tot de ‘bestaans-
voorwaarden’. Bestaansvoorwaarden kun je niet weerleggen: je
kunt ze alleen – *niet hebben!*

1 [3] *Grondstellingen.*

De *laatste* natuurkundige krachtstoestand die wij ontsluiten, moet
noodzakelijkerwijs ook de *eerste* zijn.

De oplossing van kracht in *latente* kracht moet de oorzaak voor
het ontstaan van de *meest levendige* kracht zijn. Op de ene toestand
van negatie moet de toestand van de *hoogste* positiviteit volgen.

Ruimte is net als materie een subjectieve vorm. Tijd *niet*.

Ruimte is pas door de aanname van *lege ruimte* ontstaan. *Die*
bestaat niet. Alles is kracht.

Het bewogene en het bewegende kunnen wij niet bijeendenken,
maar materie en ruimte doen dat. Wij *isoleren*.

De ontwikkeling van een ding laat conclusies toe ten aanzien van
het ontstaan van dat ding.

Alle ontwikkeling is een ontstaan.

Materie, stof is een *subjectieve* vorm.

Wij kunnen ons iets niet anders dan *stoffelijk* denken. Ook
gedachten en abstracta worden door ons voorzien van een zeer ver-
fijnde stoffelijkheid, die we misschien *ontkennen*: desalniettemin
hebben ze die. We zijn eraan gewend geraakt deze fijne stoffelijkheid

1. (Lat.) ‘langdurige eenzaamheid wordt iets zoets’

over het hoofd te zien en van het ‘immateriële’ te spreken. Precies zoals we dood en levend, logisch en onlogisch enz. *gescheiden* hebben. De taak is: onze *tegenstellingen* afleren.

- 1[4] Ook de *begrippen* zijn ontstaan. Waaruit? – Er bestaan hier *overgangen*. ◆
- 1[5] Personen van wier diensten je gebruik hebt gemaakt voor een onderneming die is *misgelopen*, moet je dubbel belonen. ◆
- 1[6] Wil je lang jong blijven, word dan laat jong. ◆
 ‘Wie in zijn oordeel over anderen te streng is, beschouw ik als een slecht iemand’ – zo zeg ik met Demosthenes.
- 1[7] ‘*Suaviter in re, fortiter in me.*’¹ ◆
- 1[8] *Geloof van alle herrezenen.* – Wie al ooit vroeg is gestorven, sterft lange tijd niet voor de tweede keer. ◆
- 1[9] *Leven na de dood.* – Wie redenen heeft om in zijn ‘leven na de dood’ te geloven, moet zijn ‘dood’ tijdens zijn leven leren verdragen. ◆
- 1[10] *Laat jong.* – Laat jong houdt lang jong. ◆
- 1[11] *Het ideaal.* – Het oog ziet alles buiten zich: en zo zien wij ook ons ideaal altijd nog *vóór ons*, ook al hebben we het allang bereikt! ◆
- 1[12] Het begrip en gevoel ‘edel’ heeft een andere voorgeschiedenis dan het begrip en gevoel ‘goed’.
- 1[13] **VADEMECUM. VADETECUM²** ◆
 Door F. Nietzsche
Eerste uitgave van het Verzameld Werk

1. (Lat.) ‘Zacht in de zaak zelve, krachtig in mij’

2. (Lat.) Nietzsche vormt zelf het woord ‘vadetecum’ (= ‘ga met jou, met jezelf’) naar analogie van ‘vademeicum’ (= ‘ga met mij’), dat de benaming is voor een handleiding.

Inhoud:
 Menselijk, al te menselijk. Met aanhangsel
 De wandelaar en zijn schaduw
 Morgenrood
 De vrolijke wetenschap.

1 [14]

DE PLOEGSCHAAR. ♦
*Een werktuig ter bevrijding
 van de geest.*

Eerste uitgave van het Verzameld Werk
 in 2 delen

Inhoud:
 Menselijk, al te menselijk. Met aanhangsel:
 Allerhande meningen en spreuken.
 De wandelaar en zijn schaduw.
 Morgenrood. Gedachten over de morele vooroordelen.
 De vrolijke wetenschap.

1 [15]

Aan - - - ♦
 Vriendin! – sprak Columbus – vertrouw
 Geen enkele Genovees meer!
 Altijd staart hij in de blauwe
 Verte, want die lokt te zeer!

*

Hou moed! 'k Ben op open zee,
 Met achter mij liggend Genua.
 Ik bereik met jou vereend
 Goudland en Amerika.

*

Stevig staan op beide benen!
 Want voor terugkeer is 't te laat.
 Als je goed kijkt zie je al die ene
 Roemrijke dood die ons gelukkig maakt!

1 [16]

over hoofdzakelijk of uitsluitend plantaardige kost
 Mensen met hevige affecten, eierzuchtige haatdragende wel-
 lustige mensen moeten zich inderdaad misschien afvragen of voor

hen ook weinig vlees al niet te veel is, hoewel ik veel belangrijker dan de vraag *wat* ze moeten eten, die andere vraag vind: hoeveel, dat wil hier zeggen: *hoe weinig*.

- 1 [17] Hoe vriend zich losscheurt van 's vriends borst. ◆
 Welaan! Nog heb je jouw pijn!
- 1 [18] Waartoe dient mijn boek, als het er niet tegen bestand is minstens
 sub specie trecentorum annorum¹ bekeken te worden?
- 1 [19] *Vrijdenkers.* ◆
 Stijl.
 Moreel en organisch.
 Zelfzucht en naastenzucht.
 Heroïsme.
 De werking van de gedachte aan de toekomst van de wereld.
 God en duivel.
- 1 [20] *Voor de moraal van het 'ik'.*
 De moeilijkheid jezelf *verstaanbaar* te maken. Verstaanbaar voor
 velen is onmogelijk.
 Elke handeling wordt verkeerd begrepen. En je moet, om *niet*
 voortdurend gedwarsboemd te worden, je *masker* op hebben. Ook
 om te *verleiden...*
 Liever met lieden omgaan die bewust liegen, omdat alleen die ook
 welbewust waarachtig kunnen zijn. De gangbare waarachtigheid is
 een masker *zonder besef van het masker*.
 Het 'ik' dwingt onder het juk en doodt: het gaat te werk als een
 organische cel: het rooft en is gewelddadig. Het wil zichzelf regene-
 reren – zwangerschap. Het wil zijn god baren en de hele mensheid
 aan diens voeten zien.
 De bevrijde ikken strijden om de heerschappij.

1. (Lat.) 'onder het gezichtspunt van een periode van driehonderd jaar'; naar analogie van 'sub specie aeternitatis' (= onder het gezichtspunt van de eeuwigheid)

- 1 [21] Dit is geen boek: waartoe dienen boeken!
 Waartoe dienen zerken en lijkendoeken!
 Dit is een wil, dit is beloofd,
 Is een laatste brug die wordt gesloopt.
 Dit is een zeewind, ankers lichten,
 Is knarsen van raad'ren, 't stuurrad richten.
 Het kanon buldert, wit stijgt z'n rook,
 En de zee lacht, monstrueus spook –
- 1 [22] met mooie woorden benoemen, nadat de zelfzucht slecht zou zijn
- 1 [23] dat het Semitische ras tot het Indo-Europese behoort, neem ik
 van G.I. Ascoli en E. Rénan graag aan. ♦
- 1 [24] Het leven van een heroïsch mens behelst in het kort de geschiedenis ♦
 van meerdere geslachten waar het de vergoddelijking van de duivel
 betreft. Hij maakt de toestand van ketter, van heks, van waarzegger,
 van scepticus, van zwakkeling, van gelovige en van overweldigde
 door.
- 1 [25] Wie zelf de wil tot lijden heeft, staat anders tegenover de wreedheid; ♦
 als hij iemand pijn doet, beschouwt hij het toebrengen van pijn niet
 als iets dat op zichzelf schadelijk en slecht is.
- 1 [26] 'Jezus zag iemand op de sabbat werken en zei tegen hem: *als je weet* ♦
wat je doet, ben je zalig; maar als je het niet weet, dan ben je vervloekt
 en een overtreder der wet.'

Lucas 6: 4, oud handschr.

- 1 [27] De voorhanden wereld van krachten leidt *terug* naar een eenvoudige-
 ste toestand van deze krachten: en tevens *vooruit* naar een eenvoudige-
 digste toestand, – zouden *beide* toestanden niet *identiek* kunnen en
 moeten zijn? Uit een systeem van *welbepaalde* krachten, dus uit een
op meetbare wijze vaststaande kracht kunnen niet *ontelbaar veel* toe-
 standen resulteren. Alleen bij de foutieve aanname van een oneindige
 ruimte, waarin de kracht als het ware vervluchtigt, is de laatste toe-
 stand een *onproductieve, dode* toestand. De eenvoudigste toestand is
 tegelijk – en +

1 [28] Als we ons op het strengste standpunt van de moraliteit, bijv. dat van de eerlijkheid plaatsen, dan is onze omgang met de dingen, dan zijn alle geloofsartikelen van ons gangbare handelen al amoreel (bijv. dat er lichamen zouden bestaan).

Idem dito dat je in mens = mens zou moeten geloven, in plaats van in de atomistiek van de individuen.

Alles wordt op die manier *onoprecht*. En stel dat we inzien dat het leven uit onoprechtheid, dus amoraliteit bestaat – *dan dient het leven verloochend te worden*.

Zo leidt ook de onvoorwaardelijke rechtvaardigheid tot het inzicht dat het leven in essentie onrechtvaardig is.

Consequentie van de uiterste moraliteit van de kennis: verlangen naar vernietiging.

Maar nu komt de kritiek van de moraal en de moraliteit verlossend tussenbeide: *zij brengt zichzelf om*.

Dus: het leven hoeft niet verloochend te worden, want de moraal staat er niet boven, zij is dood. Het excès van de moraal heeft van haar tegendeel, het kwaad, bewezen dat het *noodzakelijk en nuttig* is, en de bron van het goede.

Betekent dit dat we het goede *op moeten geven*? Nee, *juist niet!* Want onze oprechtheid *hoeft niet meer zo streng te zijn*. In feite zijn de goeden dat ook *niet*.

1 [29] De behoefte van het gemoed moet niet worden verward met de behoefte *aan* gemoed: die sommige heel kille personen hebben. ◆

1 [30] De hond betaalt voor welwillendheid met onderwerping. De kat geniet daarbij van zichzelf en heeft een wellustig gevoel van kracht: zij geeft niets terug.

1 [31] Ter verklaring van de zogenaamde ‘spiritistische verschijningen’. ◆
Een deel van de intellectuele functies van het medium verloopt op een voor dat medium onbewuste manier: in dat opzicht is zijn toestand hypnotisch (scheiding tussen een wakend en een slapend intellect). De mentale kracht concentreert zich op dit onbewuste gedeelte. Tussen de personen die elkaars hand vasthouden en het medium moet een elektrische geleiding op gang komen, waardoor *gedachten* van ieder van die personen overgaan op het medium. Zo’n gedachte-